

A KÁRPÁT-MEDENCE AZ AVAR KOR VÉGÉN ÉS A MAGYAR HONFOGLALÁST (895) KÖVETŐEN

KÖLTŐ LÁSZLÓ* – SZENTPÉTERI JÓZSEF**

Kulcsszavak: *Kárpát-medence, 9–10. század, asszimiláció, avarok, honfoglaló magyarok*

Ключевые слова: *Карпатский бассейн, IX–X вв., ассимиляция, авары, венгры-завоеватели*

Költő László – Szentpéteri József

A Kárpát-medence az avar kor végén és a magyar honfoglalást (895) követően

Az avarság és a magyarság feltételezett 10. századi egymás mellett élésének, illetve egymásba olvadásának problémaköre már nemzedékek óta foglalkoztatja a hazai és nemzetközi népvándorlás-kori kutatás művelőit.

Ласло Кэльтё – Йожеф Сентпетери

Карпатский бассейн в конце аварского времени и после обретения венграми родины (895 г.)

Проблематика совместного существования аваров и венгров в X в., а также их взаимная ассимиляция на протяжении уже многих лет занимают отечественных и зарубежных исследователей, изучающих эпоху миграции народов.

AZ AVAR–MAGYAR ASSZIMILÁCIÓ KÉRDÉSKÖRE

A magyar honfoglalás előestéjén, 895-ben a Kárpát-medencében élő lakosság sorsa a magyarság etnogenezise szempontjából azért fontos, mert általuk ismerjük meg, hogy milyen kulturális–anyag műveltséget hordozó népesség asszimilációjával, beolvadásával lehet számolni a 10. század során. Bár az asszimiláció bonyolult folyamatát csakis több tudományág közös erőfeszítésével lehet megközelíteni, itt és most csak azt vizsgáljuk, hogy mi jelentheti az ezzel kapcsolatos régészeti elemzések korlátait. A nagyszámú (több mint 3450) avar kori lelőhely (SZENTPÉTERI 2002) ellenére bizonyos, hogy olyan temetkezési helyet, amelynél egyáltalán felmerült annak a lehetősége, hogy mind az avar, mind a magyar népesség egy-

ВОПРОСЫ АССИМИЛЯЦИИ АВАРОВ И ВЕНГРОВ

Судьба находящегося в Карпатском бассейне населения накануне обретения венграми родины в 895 г. важна с точки зрения венгерского этногенеза, поскольку благодаря ему мы можем выяснить носителем какой материальной культуры был народ, который венгры могли ассимилировать в X в. Хотя ассимиляция – сложный процесс, который можно изучить надлежащим образом только на межнаучном уровне, в данной работе мы хотели бы коснуться только одного из аспектов, а именно – с какими ограничениями можем столкнуться в ходе археологических исследований этой темы. Несмотря на большое количество (более 3450) памятников аварского времени (SZENTPÉTERI 2002), можно с уверенностью говорить о том, что пока известно лишь несколько могильников, использовавшихся со-

* Rippel-Rónai Múzeum / Музей им. Й. Рипль-Ронаи. H-7400 Kaposvár, Fő u. 10., koltolaszlo48@gmail.com

** BTK Történettudományi Intézet / Институт истории Исследовательского центра гуманитарных наук. H-1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4., szentpeteri.jozsef@btk.mta.hu

aránt és egyidejűleg használta volna, csak néhányat ismerünk¹ (1. kép a).

Az újonnan jött népesség döntő többségében új temetőket nyitott, ezzel sem alkalmazkodtak a korábban itt élt népesség szokásaihoz. Az egymástól jellegzetesen eltérő tárgyi kultúrák huzamosabb időn keresztül való keveredése egyazon személy, illetve közösség hagyatékában – ez lenne a legmeggyőzőbb bizonyíték két különböző műveltség egyidejűsége mellett. Az avar–magyar asszimiláció elfogadását ellenzők részéről hangoztatott legsúlyosabb érv az, hogy véleményük szerint nincsen ilyen hiteles körülmények között feltárt lelőhely (SZENTPÉTERI 2014, 46–47). Álláspontunk szerint mégis van néhány, valóban csekély számú temető, amely e tekintetben számításba vehető. Ezek a Kárpát-medence különböző pontjain, egymástól eltérő természetföldrajzi körülmények között kerültek elő; ami mégis közös bennük, hogy mindegyik rendelkezik olyan késő avar kori leletanyaggal is, amelynek tanúsága szerint az adott népesség megélhette a magyarok letelepedését.

Azt kellene belátni, hogy egy-egy lelőhely folyamatos temetkezésre szolgált a 9–10. század fordulóján, azaz nem volt időbeli törés az avar kori és magyar honfoglalás kori régészeti műveltséggel rendelkező lakosság életében. Erre a megközelítésre hozzuk példának a Somogy megyei Vörs-Papkert B lelőhely régészeti, történeti antropológiai és szेरológiai eredményeit (KÖLTŐ–SZENTPÉTERI 1988; KÖLTŐ–SZENTPÉTERI 1996a; KÖLTŐ–SZENTPÉTERI 2005), amely 1983–1993 között került napvilágra.

вместно и одновременно аварами и венграми¹ (рис. 1 а).

Новопришедший народ, в подавляющее большинство случаев, начал использовать новые могильники, не приноравливаясь к привычкам ранее бытовавшего здесь населения. Смешение отличающихся друг от друга материальных культур на протяжении продолжительного времени на примере одного индивида или целого сообщества явилось бы наиболее убедительным доказательством одновременного существования двух различных культур. Самым серьезным аргументом противников принятия аварско-венгерской ассимиляции является то, что, по их мнению, нет ни одного достоверно открытого археологического памятника с таким феноменом (SZENTPÉTERI 2014, 46–47). На наш взгляд, тем не менее, существует несколько могильников, которые могут быть рассмотрены в этой связи. Они находятся в разных частях Карпатского бассейна с различными географическими особенностями но, тем не менее, имеют нечто общее – в каждом из них были обнаружены археологические находки позднеаварского времени, свидетельствующие о том, что данное население дожило здесь до прибытия венгров.

Следует признать, что отдельные могильники на рубеже IX–X вв. использовались непрерывно, иначе говоря, в этих случаях не было временного перерыва в жизни населения аварского времени и эпохи обретения венграми родины. Это

¹ Leőhelyek: 1. Balmazújváros-Hortobágy-Árkus (Hajdú-Bihar megye, a feltárás ideje: 1959, irodalom: KRALOVÁNSZKY 1965, 34–35; KÜRTI–MENGHIN 1985, 82–83; SZENTPÉTERI 2002, 42); 2. Gyönk-Vásártér (Tolna megye, 1968–1983, irodalom: ROSNER 1972; ROSNER 1974; SZENTPÉTERI 2002, 152); 3. Győr-Téglavető-dűlő (Győr-Moson-Sopron megye, 1901–1905, irodalom: FETTICH 1943; TOMKA 1971; SZENTPÉTERI 2002, 150); 4. Perse II. Bérc (Prša, Lučenec járás, Szlovákia, 1930-as évek, irodalom: KOVRIG 1947; TOČIK 1963; ZÁBOJNÍK 1995, Nr. 56.; SZENTPÉTERI 2002, 296); 5. Szarvas-Kákapusztá-Kettőshalmi-dűlő (Békés megye, 1954–1955, 1963–1964, irodalom: SZABÓ 1976, 52–54; SZALONTAI 1992, 309–347; SZENTPÉTERI 2002, 337–338); 6. Visznek-Kecskehegy (Heves megye, 1939–1940, 1942, 1968, irodalom: TÖRÖK 1975; TÖRÖK 1982; SZENTPÉTERI 2002, 416); 7. Vörs-Papkert B (Somogy megye, 1983–1985, 1987–1993, irodalom: KÖLTŐ 1988; SZENTPÉTERI 1991; KÖLTŐ 1993; KÖLTŐ–SZENTPÉTERI 1996; SZENTPÉTERI 2002, 417–418).

¹ Памятники: 1. Бальмазуйварош-Хортобадь-Аркуш (обл. Hajdú-Bihar, раскопки 1959 г., литература: KRALOVÁNSZKY 1965, 34–35; KÜRTI–MENGHIN 1985, 82–83; SZENTPÉTERI 2002, 42); 2. Дьёнк-Вашартер (обл. Tolna, 1968–1983 г., литература: ROSNER 1972; ROSNER 1974; SZENTPÉTERI 2002, 152); 3. Дьёр-Теглаветё-дюлё (обл. Győr-Moson-Sopron, 1901–1905 г., литература: FETTICH 1943; TOMKA 1971; SZENTPÉTERI 2002, 150); 4. Перше II. Берц (Prša, район Lučenec, Словакия, 1930-е г., литература: KOVRIG 1947; TOČIK 1963; ZÁBOJNÍK 1995, Nr. 56.; SZENTPÉTERI 2002, 296); 5. Сарваш-Какапуста-Кеттёшхальми-дюлё (обл. Békés, 1954–1955, 1963–1964 г., литература: SZABÓ 1976, 52–54; SZALONTAI 1992, 309–347; SZENTPÉTERI 2002, 337–338); 6. Виснек-Кечкехедь (обл. Heves, 1939–1940, 1942, 1968 г., литература: TÖRÖK 1975; TÖRÖK 1982; SZENTPÉTERI 2002, 416); 7. Вёрш-Папкерт Б (обл. Somogy, 1983–1985, 1987–1993 г., литература: KÖLTŐ 1988; SZENTPÉTERI 1991; KÖLTŐ 1993; KÖLTŐ–SZENTPÉTERI 1996; SZENTPÉTERI 2002, 417–418).

A VÖRS-PAPKERTI TEMETŐ
RÉGÉSZETI HAGYATÉKA

A mai Dunántúlon, az egykori Pannoniában, a Kis-Balaton mellett elhelyezkedő mintegy 700 síros temetőben a késő avar kortól a kora Árpád-korig (kb. a 8. század végétől a 11. század elejéig) folyamatosan temetkeztek. Az itt feltárt 716 sír közül a legnagyobb számú csoportot a késő avar kori temetkezések alkotják, ugyanakkor több mint 40 esetben magyar honfoglalás kori leletanyagot találtunk.

A temető keleti szélén külön tömbben, hét sorban, egymástól átlagosan öt méteres távolságban 41 késő avar kori lovassír került elő, melyekben az elhunyt rendszerint a nagyméretű sírgödör északi felében Ny–K tájolással, mellette ellentétes tájolással pedig a felszerszámozott ló feküdt. Ezeket a sírokat nagy valószínűséggel az Árpád-kor végén nagyrészt kirabolták, csak két sír került el a fosztogatók figyelmét. A sírokban talált leletek alapján bizonyos, hogy az avar társadalomnak legalább a középrétegéhez tartozó, gazdag családok tagjait temették itt el. Dúsan aranyozott, vésett-poncolt és áttört pikkelymintás övveretek, szőlőfürtcsüngős és üveggyöngy-díszes arany fülkarikák, állatalakos dobozos mellboglár, továbbá a lószerszám aranyozott réz- és ezüstlemezekkel, tausírozással díszített kantárveretei és kantárrózsái, ún. falerák jellemzik ezeket a sírokat. Nem ritka, hogy több edényt, az egyszerű kézi korongolt fazék mellett díszkerámiát, ún. sárga bögrét és palackot is tettek túlvilági út-ralalóval töltve a halott mellé (1. kép b; 4–7. kép; 8. kép 485, 715; 13. kép a–c).

A temető nyugati felén a Karoling peremkultúrához tartozó szegényes mellékletű temetkezések kerültek elő a 9. századból: általánosak náluk az étel- és italáldozattal megtöltött kisméretű fazekak és polírozott felületű sárga palackok. A férfiak jellegzetes mellékletei a fegyverek (lándzsa, balta), a sarkantyú, a vaskés és a borotva. A nőkkel egyszerű fülkarikákat, mozaikszemes és többtagú rúdgyöngyökből álló nyakláncot, poncolt díszű lemezgyűrűket, bronz- és vasfűlű üveggombokat temettek el. Ezek a leletek már abból az időszakból származnak, amikor *Priwina* és *Chezil* a közeli Mosaburg/Zalavárban (SZÖKE 2011; SZÖKE 2014; SZÖKE 2014a) kiépítette alsó-pannóniai grófságának birtokközpontját, s az itt temetkezők annak egyik szolgáló-

мы постараемся представить на примере результатов археологических, исторических, антропологических и серологических исследований могильника Вёрш-Папкерт Б (КЕЛТЁ–СЕНТПЕТЕРИ 1988; КӨЛТӨ–СЗЕНТРЕТЕРИ 1996a; КӨЛТӨ–СЗЕНТРЕТЕРИ 2005), раскопанного в 1983–1993 гг.

АРХЕОЛОГИЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ МОГИЛЬНИКА
ВЁРШ-ПАПКЕРТ

В могильнике, находящемся в Задунавье, бывшей Паннонии, рядом с Малым Балатоном, насчитывается ок. 700 погребений, непрерывно хоронили усопших с позднеаварского времени вплоть до ранней эпохи Арпадов (приблизительно с конца VIII до начала XI вв.). Большую часть из 716 открытых погребений составляют захоронения позднеаварского времени, но более чем в 40 случаях обнаружены находки, относимые к эпохе обретения венграми родины.

На восточной окраине могильника в отдельном блоке, в семи рядах было обнаружено 41 погребение с костями коней позднеаварского времени, расположенные друг от друга на около пятиметровом расстоянии. Как правило погребенный находился в северной части могильной ямы с ориентировкой З–В, а рядом с ним с противоположной ориентировкой помещался взнузданный конь. Основная часть этих погребений по всей видимости была ограблена в конце эпохи Арпадов и только два погребения остались нетронутыми. На основании обнаруженных здесь находок можно с уверенностью говорить о том, что здесь были погребены члены богатых семей, относящихся по крайней мере к среднему классу аварского общества. Эти погребения характеризуются богато позолоченными поясными бляшками с чеканкой и гравировкой, а также с ажурными узорами; золотыми серьгами с подвесками в виде виноградных гроздей и со стеклянными бусами; зооморфной брошью; накладками узды и т.н. фалерами из меди и серебра с позолотой. Среди посуды с заупокойной пищей, помимо простых горшков, изготовленных на ручном гончарном круге, следует упомянуть и т.н. желтую керамику, а именно – бутылки и кружки (рис. 1 b; рис. 4–7; рис. 8. 485, 715; рис. 13 a–c).

népi közösséget alkották. A temetőben nyugvók közötti markáns szociális különbségekből arra lehet következtetni, hogy a kiemelkedően gazdag lovas-temetkezéses családok nem sülyedtek le a szolglónépi szintre, hanem *Priwina* kíséretének tagjaivá váltak (KÖLTŐ–SZENTPÉTERI 2014, 31; KÖLTŐ–SZENTPÉTERI 2014a, 33). Az ő korábbi temetőjük területén, sírjaik csoportjától nyugatra pedig azok a közrendű családok kezdtek el temetkezni, akik vagy keresztényé vált korábbi uraik, vagy a mosaburgi grófság szolgálatába álltak (2. kép a; 8. kép 290, 454; 9–10. kép; 14. kép a–c).

Ezek a magyar honfoglalás után is helyben maradtak, s az ide települt kis magyar közösséggel együtt még az Árpád-korban is tovább használták a temetőt (2. kép b; 11–12. kép; 14. kép d–e) (KÖLTŐ–SZENTPÉTERI 2014; KÖLTŐ–SZENTPÉTERI 2014a).

A hagyományos régészeti tipológiai elemzések mellett egy természettudományos módszer alkalmazása is segítségünkre volt a vörsi régészeti hagyaték relatív időrendjének meghatározásánál. Ennek bemutatásához rövid tudománytörténeti kitérőt kell tennünk.

Lengyel Imre professzor (1934–1992) biokémiai vizsgálatai az 1960-as évek közepétől nyertek fokozatosan alkalmazást a magyarországi régészetben. Az őskortól kezdve a késő középkorig számos lelőhely feldolgozásánál támaszkodtak eredményeire. A hasonló jellegű kutatásokhoz képest a vörsi lelőhelyet az teszi egyedivé, hogy míg általában a korszak, régészeti kultúra vagy etnikum tekintetében homogén esetekről van szó, itt egy lelőhelyen több, a vizsgált korszak és etnikum tekintetében egymástól jól megkülönböztethető (késő avar kori, Karoling-kori, magyar honfoglalás és Árpád-kori) leletanyagot tartalmazó temetkezés került elő, ezért alapvető kérdésként merült fel, hogy egyidejű és/vagy folytatódó jelenségekről van-e szó (KÖLTŐ–LENGYEL–PAP–SZENTPÉTERI 1992; KÖLTŐ–LENGYEL–PAP–SZENTPÉTERI 1992a).

Ami a konkrét esetet illeti, a régészeti feltárásokkal párhuzamosan Lengyel Imre professzor több mint 400 sírt vizsgált meg a vörsi lelőhelyről, és ezek alapján 48 csoport (alcsoportjaival együtt 53) genetikai egységet körvonalazott. Sajnálatos módon váratlan halála megakadályozta, hogy a teljes ember-tani hagyatékot elemezze. Külön szeretnénk hangsúlyozni, hogy az embertani hagyaték szerológiai

В западной части могильника были обнаружены более бедные погребения IX в., относящиеся к пограничной культуре Каролингов. Обычными здесь были небольшие горшки и желтые бутылки с лощеной поверхностью, содержавшие заупокойную пищу и напитки. В состав типичного инвентаря мужских погребений входят оружие (копье, топор), шпоры, железный нож и бритва, а женских – простые серьги-колючки, цепочка из мозаичных звеньев и нескольких стержней бус, пластинчатые кольца с чеканкой и стеклянные пуговицы с бронзовыми или железными ушками. Эти находки относятся уже к тому периоду, когда князя Прибина и Коцел, вблизи Вёрша, основали центр домена графства Нижней Паннонии в Мозабурге/Залаваре (Szöke 2011; Szöke 2014; Szöke 2014a), а погребенные в Вёрше, таким образом, входили в состав их прислужников. На основании ярко выраженных социальных различий погребенных в этом могильнике, можно сделать вывод о том, что чрезвычайно состоятельные семьи, хоронившие своих усопших с конем, не опускались до уровня прислужников, а стали придворными Прибины (Költő–Szentpéteri 2014, 31; Költő–Szentpéteri 2014a, 33). А территорию их бывшего могильника, к западу от участка их погребений, начали использовать семьи рядового населения, находившиеся на службе либо у своих бывших, уже окрестившихся господ, либо у Мозабургского графства (рис. 2 а; рис. 8. 290, 454; рис. 9–10; рис. 14 а–с).

Они остались здесь и после завоевания венграми родины и, вместе с поселившейся здесь небольшой венгерской общиной, использовали могильник и позднее, в эпоху Арпадов (рис. 2 б; рис. 11–12; рис. 14 d–e) (Költő–Szentpéteri 2014; Költő–Szentpéteri 2014a).

При определении относительной хронологии вёршского могильника, кроме методов традиционного археологического и типологического анализа, нам также оказал помощь естественнонаучный метод. Для его представления мы должны немного отклониться, чтобы ознакомиться с аспектами истории исследования.

Биохимические исследования профессора Имре Лендьель (1934–1992), начиная с середины 1960-х гг. постепенно стали использоваться и в венгерской археологии. На результаты его исследований нередко опирались при обработке

vizsgálatánál a sírokban talált mellékletek időrendi besorolását Lengyel Imre előzetesen nem ismerhette. *Miután* a biokémiai elemzés során meghatározta az elhunyt személyek nemét, életkorát, vércsoportját és kollagén-típusát, az ásató régészek kérésére *elsőként* azoknak a személyeknek a feltételezett rokonságait kezdte el (a síroknak a temetőtérről leolvasható távolságai és statisztikai–matematikai módszerek alkalmazásával) meghatározni, akiknek tárgyi hagyatéka egyértelműen besorolható volt valamely régészeti korszakba (3. kép a).

A tárgyi hagyatékok relatív időrendjének figyelembevételével a leglényegesebb eredményt éppen azoknak a 'családoknak' a körvonalazása jelentette, amelyek az eddigi módszerekkel különböző (egymást követő) régészeti korszakokba sorolható leletegyüttesekkel jellemezhetőek (3. kép b) (KÖLTŐ–SZENTPÉTERI–BERNERT–PAP 2014; KÖLTŐ–SZENTPÉTERI–BERNERT–PAP 2014a).

ÖSSZEGZŐ EREDMÉNYEK KITEKINTÉSSEL

Ha kutatásunknak néhány esetben az előzőekben bemutatott lelőhelyhez hasonló módon sikerülne egyértelműen és az adott tudományterület módszertana szerint kifogástalan módon bizonyítani, hogy az eddig egymástól időben elhatárolt etnikumok, népségek azonos időben éltek, illetve közösen használtak egy-egy temetkezési helyet, akkor előrébb tudnánk lépni az asszimilációs folyamatok elemzésénél.

Ha feltételezéseink igaznak bizonyulnak, akkor egy érdekes régészeti jelenségre már most fel tudnánk hívni a figyelmet. A vizsgált kevés számú lelőhely esetében figyelemre méltó, hogy a késő avar kori temetőkben előforduló honfoglaló magyar emlékmennyel eltemetett férfiaknál csakis a lószerszámok és a fegyverek (ezek között is kizárólag tegeztek!) lennének a korszakra jellemző bizonyítékok (*jelképes lovastemetkezések*). Ezek akár a hatalomba való beiktatási jelvényekként is értelmezhetőek. Klasszikus honfoglalás kori veretes öv eddig egyetlen egy ilyen személynél sem került elő! Kérdezhetjük, hogy nem csupán a temetkezési rítus átvételéről van-e szó? Avagy milyen megfontolások vezettek a honfoglaló magyarságra jellemző részleges lovastemetkezés rítusának mellőzéséhez, azaz, hogy még a lóbőr sem került sírba ezekben az esetekben?

археологических материалов с первобытности до позднего средневековья. По сравнению с аналогичными исследованиями, уникальность раскопок, проводимых в Вёрше, объясняется тем, что поскольку в иных исследованиях речь идет об однородных по эпохе, археологической культуре или этносу случаях, то в данном случае на одном местонахождении были обнаружены захоронения с хорошо разграничиваемым археологическим материалом и этносом, а именно – позднеаварского времени, эпохи Каролингов, эпохи обретения венграми родины и эпохи Арпадов. В связи с этим возникает закономерный вопрос – речь идет об одновременных или последовательных явлениях (KÖLTŐ–LENGYEL–PAP–SZENTPÉTERI 1992; KÖLTŐ–LENGYEL–PAP–SZENTPÉTERI 1992a)?

В данном конкретном случае профессор Имре Лендзель параллельно с проведением археологических раскопок исследовал более 400 погребений могильника в Вёрше, на основании которых им было выделено 48 групп генетического единства (вместе с подгруппами – 53). К сожалению, его внезапная смерть помешала проведению анализа целого антропологического материала. Следует подчеркнуть, что Имре Лендзель при проведении серологического исследования антропологического материала заранее не мог знать датировку предметов, обнаруженных в погребениях. *После* проведения биохимического анализа погребенных (половозрастная характеристика, группа крови, тип коллагена) он, по просьбе проводящих раскопки археологов, попытался определить предполагаемые родственные связи между усопшими (на основании расстояний между погребениями [по плану могильника], применяя методы математической статистики) *в первую очередь* в тех погребениях, погребальный инвентарь которых однозначно можно было отнести к определенной археологической эпохе (рис. 3 а).

Принимая во внимание относительную хронологию предметов погребального инвентаря, наиболее значительный результат был достигнут при определении именно тех «семей», которые археологически, на основании комплекса находок, могли быть отнесены к различным, следующим непосредственно друг за другом, археологическим периодам (рис. 3 б) (KÖLTŐ–SZENTPÉTERI–BERNERT–PAP 2014; KÖLTŐ–SZENTPÉTERI–BERNERT–PAP 2014a).

Amennyiben a késő avar kori népesség valóban megélte a magyarok 895-höz köthető bejövetelét, akkor azzal a további feltevéssel kell számolnunk, hogy zavartalanul tovább éltek (és temetkeztek), s úgy lettek az újonnan érkezett hódítók alárendeltjei, hogy a betelepülők számukra azonos társadalmi rétegeibe tagozódhattak: a lakosság zöme a 'nincstelenek' táborát szaporította (ne feledjük, hogy az egész késő avar kor folyamán a temetkezéseikből ismert lakosság kilenczted része nem rendelkezett klasszikus griffes-indás leletanyaggal), a köznép vezetői pedig – a saját népességükből származó fegyvereseik élén – a honfoglaló magyarok társadalmának középszintű vezetőihez integrálódhattak (mint a katonai segédnépek vezetői). Ma még eldönthetetlen kérdés, hogy átvették-e a honfoglaló magyarok rangjelzőit, s ez által levetették-e a korábbi korszak hatalmi szimbólumait, lemondtak-e 'avar' voltukról (KÖLTŐ–SZENTPÉTERI 2016).

ОБОБЩАЮЩИЕ РЕЗУЛЬТАТЫ С ВЫВОДАМИ

В том случае, если бы наши исследования достоверно доказали, что упомянутые этносы и народы существовали одновременно и совместно использовали некоторые могильники, то мы смогли бы продвинуться в интерпретации процессов ассимиляции.

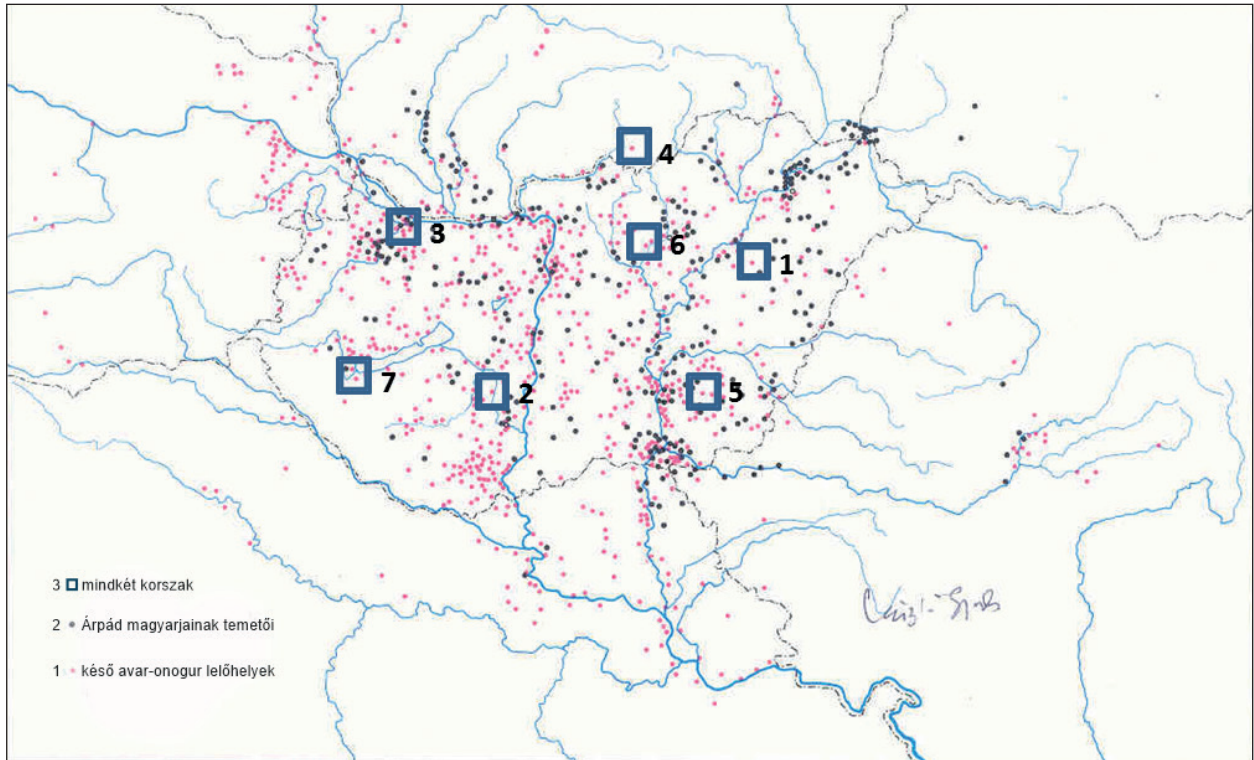
В том случае, если наши предположения подтвердятся, то нам хотелось бы в настоящее время привлечь внимание к одному важному археологическому явлению. В случае тех мужских захоронений, которые были обнаружены в могильниках позднеаварского времени, и в которых находились предметы, характерные для эпохи обретения родины, такую датировку подтверждают только снаряжения коня (*символические захоронения с конем*) и оружие (исключительно колчаны!). Их можно было бы интерпретировать и как предметы, сопровождающие передачу власти. Классический наборный пояс эпохи обретения родины до сих пор не был обнаружен ни в одном погребении! Может быть это просто заимствование погребального обряда? Другими словами, какие соображения привели к отказу от характерного в эпоху обретения родины обряда (погребения со шкурой коня)?

Более того, если население позднеаварского времени действительно дожило до прихода венгров в 895 г., то следует считаться с тем предположением, что это население мирно существовало и хоронило здесь и далее, и подчинилось новопришедшим завоевателям, пополняя идентичные для него общественные слои: большинство населения принадлежало к «неимущим» (не следует забывать, что по исследованным погребениям на протяжении всего позднеаварского времени 9/10 частей населения не располагало классическими находками с изображениями грифонов и растительных орнаментов), а правители рядового населения, стоявшие во главе воинов, происходивших из своего народа, могли интегрироваться в среднее руководящее звено венгров-завоевателей, как руководители вспомогательных служилых народов. В настоящее время еще не решен вопрос, отказавшись от символов власти предыдущей эпохи переняли ли они символику званий венгров-завоевателей, т.е. отказались ли от своей «аварской» сущности (KÖLTŐ–SZENTPÉTERI 2016).

IRODALOM / ЛИТЕРАТУРА

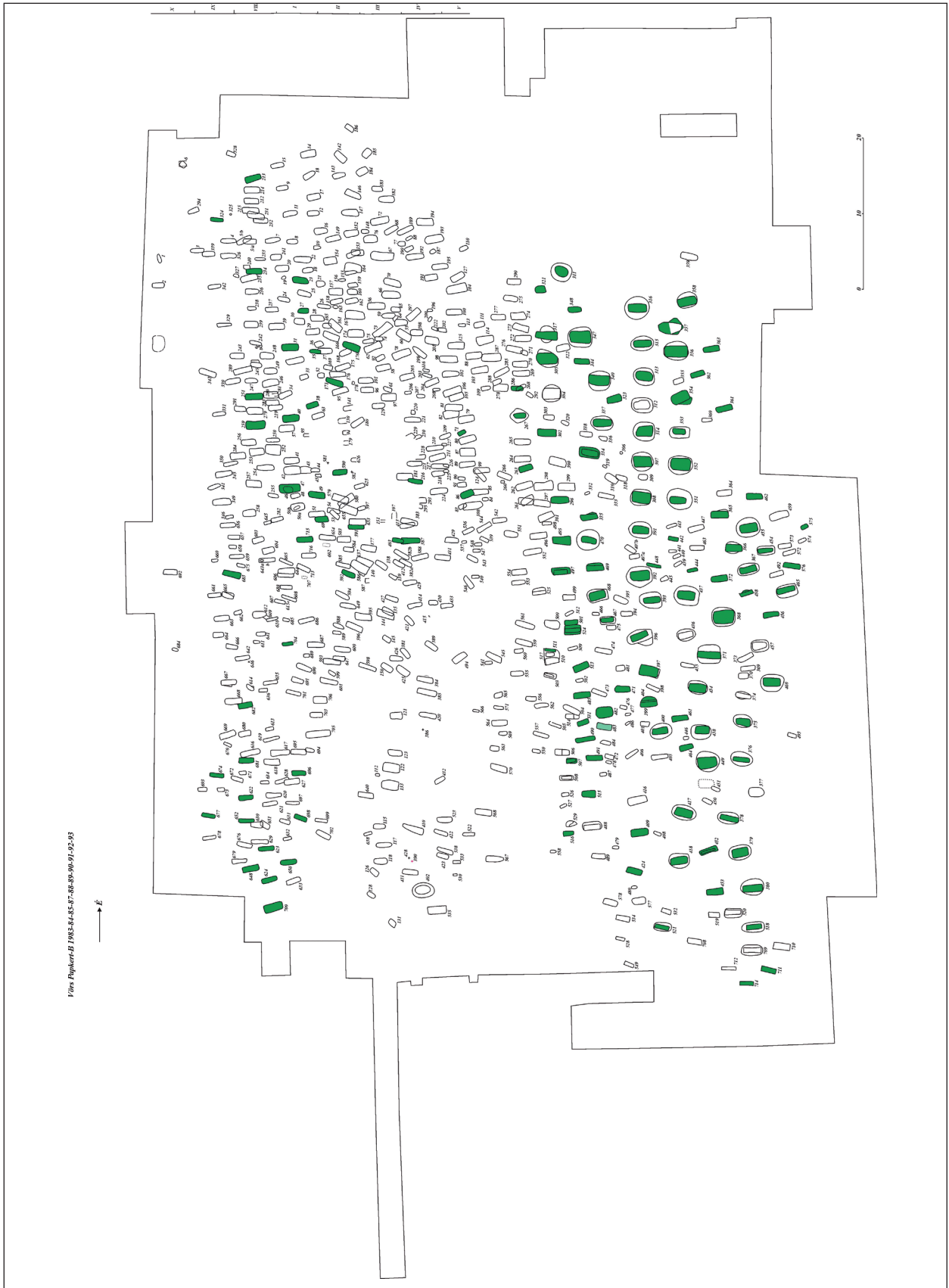
- FETTICH 1943: Fettich N.: Győr a népvándorlaskorban (Győr in der Völkerwanderungszeit). In: *Győr története a XIII. század közepéig. (Régészeti emlékek III.)*. Szerk.: Lovas E. Győr 1943, 3–57.
- KOVRIK 1947: L. Kovrig I.: Avar leletek a nógrádmegyei Bozítapusztáról (Avar finds from Bozítapuszta [county Nógrád]). *Magyar Múzeum* 1947. június 13–17.
- KÖLTŐ 1988: Költő L. (szerk.): *Konferencia a Kis-Balaton régészeti kutatásáról*. Kaposvár 1988.
- KÖLTŐ 1993: Költő L.: Honfoglalás kori tegezés sír Vörsön (Ein landnahmezeitlicher Köcher in Vörs). *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 30–31:2 (1993) 433–446.
- KÖLTŐ–LENGYEL–PAP–SZENTPÉTERI 1992: Költő L. – Lengyel I. – Pap I. – Szentpéteri J.: Etnikumok, régészeti kultúrák a kora középkori Pannoniában (Egy Somogy megyei régészeti ásatás előzetes eredményei – Vörs). *A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve* 30–32 (1987–1989) 1992, 283–307.
- KÖLTŐ–LENGYEL–PAP–SZENTPÉTERI 1992a: Költő, L. – Lengyel, I. – Pap, I. – Szentpéteri, J.: Vorläufige Ergebnisse der Ausgrabungen am Gräberfeld Vörs aus dem 9.–11. Jahrhundert (Ungarn, Komitat Somogy): Zur Problematik der Ethnika und archäologischen Kulturen im frühmittelalterlichen Pannonien. (Predbežné výskumov pohrebiska Vörs z 9.–11. storočia [Mad’arsko, komitát Somogy]: K problematike etník a archeologických kultúr vo včasnostredovekej Panónii. *Slovenská archeológia* 40:2 (1992) 223–241.
- KÖLTŐ–SZENTPÉTERI / КЕЛТЭ–СЕНТПЕТЕРИ 1988: Келтэ, Л. – Сентпетери, Й.: О населении Вёрша, расположенного недалеко от Залавара в области Шомодь в IX–X вв. В: *Труды V. Международного Конгресса Археологов-Славистов. Киев, 18–25 сент. 1985 г.* Т. 2. Ред.: Толочко, П. П. Киев 1988, 254–257.
- KÖLTŐ–SZENTPÉTERI 1996: Költő L. – Szentpéteri J.: A Vörs–Papkert „B” lelőhely 8–9. századi temetője. In: *Évezredek üzenete a láp világából. Régészeti Kutatások a Kis-Balaton Területén 1979–1992*. Szerk.: Költő L. – Vándor L. Kaposvár–Zalaegerszeg 1996, 115–121.
- KÖLTŐ–SZENTPÉTERI 1996a: Költő L. – Szentpéteri J.: A 8–10. századi kontinuitás kérdései a vörsi 8–10. századi temető kapcsán (The Questions of Continuity in the 8–10th Century on the Basis of the 8–10th Century Cemetery Excavated at Vörs). In: *Ljudje ob Muri – Népek a Mura mentén – Völker an der Mur – Ljudi uz Muru: Zbornik referatov mednarodne znanstvene konference v Lendavi, 10.–12. maj 1995*. Ured.: Balažic, J. – Vándor, L. Murska Sobota–Zalaegerszeg 1996, 101–109.
- KÖLTŐ–SZENTPÉTERI 2005: Költő, L. – Szentpéteri, J.: Der Fundplatz von Vörs-Papkert B (Ungarn, Komitat Somogy): Ein Gräberfeld des 8.–10. Jahrhunderts. In: Heinrich-Tamáska, O.: *Studien zu den awarenzeitlichen Tauschierarbeiten*. Monographien zur Frühgeschichte und Mittelalterarchäologie 11. Innsbruck, 2005, 157–161.
- KÖLTŐ–SZENTPÉTERI 2014: Költő L. – Szentpéteri J.: Vörs-Papkert B. In: Szőke B. M.: *A Karoling-kor a Kárpát-medencében. A Magyar Nemzeti Múzeum állandó kiállítása*. Budapest 2014, 31–34.
- KÖLTŐ–SZENTPÉTERI 2014a: Költő, L. – Szentpéteri, J.: Vörs-Papkert. In: Szőke, B. M.: *The Carolingian Age in the Carpathian Basin. Permanent Exhibition of the Hungarian National Museum*. Budapest 2014, 33–36.
- KÖLTŐ–SZENTPÉTERI 2016: Költő L. – Szentpéteri J.: Avar–magyar folyamatos temető-használat? Vörs-Papkert B. In: *Honfoglalás és megtelepedés*. Magyar őstörténet 4. Szerk.: Sudár B. – Petkes Zs. Budapest 2016, 161–162.
- KÖLTŐ–SZENTPÉTERI–BERNERT–PAP 2014: Költő L. – Szentpéteri J. – Bernert Zs. – Pap I.: Családok, leletek, generációk. Egy interdiszciplináris kísérlet tanulságai: Vörs-Papkert B (Families, finds and generations: an interdisciplinary experiment at Vörs-Papkert B). In: *Avarok pusztái. Régészeti tanulmányok Lőrinczy Gábor 60. születésnapjára (Avarum Solitudines. Archaeological studies presented to Gábor Lőrinczy on his sixtieth birthday)*. Szerk.: Anders A. – Balogh Cs. – Türk A. Budapest 2014, 361–386.
- KÖLTŐ–SZENTPÉTERI–BERNERT–PAP 2014a: Költő, L. – Szentpéteri, J. – Bernert, Zs. – Pap, I.: Families, finds and generations: an interdisciplinary experiment at the early medieval cemetery of Vörs-Papkert B.

- In: *Mensch, Siedlung und Landschaft im Wechsel der Jahrtausende am Balaton – People, Settlement and Landscape on Lake Balaton over the millennia*. Castellum Pannonicum Pelsonense 4. Hrsg.: Heinrich-Tamáska, O. – Straub, P. Budapest–Leipzig–Keszthely–Rahden/Westf. 2014, 361–390.
- KRALOVÁNSZKY 1965: Kralovánszky A.: Hajdú-Bihar megyei régészeti kutatások 1944–1961. Leletkataszter (Archaeological Excavations in County Hajdú-Bihar 1944–1961. [register of finds]). *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve* 1962–1964 (1965) 31–45.
- KÜRTI–MENGHIN 1985: Kürti, B. – Menghin, W.: Katalog. In: *Awaren in Europa. Schätze eines asiatischen Reitervolkes 6.–8. Jh. Ausstellungskatalog*. Hrsg.: Meier-Arend, W. Frankfurt am Main 1985, 24–86.
- LÁSZLÓ 1988: László Gy.: *Árpád népe*. Budapest 1988.
- ROSNER 1972: Rosner Gy.: Előzetes jelentés a Gyönk-Vásártér úti avar temető feltárásáról II. (Vorläufiger Bericht über die Freilegung des Awarenfriedhofes von Gyönk-Vásártér). *A Szekszárdi Bérei Balogh Ádám Múzeum Évkönyve* 2–3 (1971–1972) 85–221.
- ROSNER 1974: Rosner Gy.: Előzetes jelentés a Gyönk-Vásártéri úti avar temető feltárásáról III. *A Szekszárdi Bérei Balogh Ádám Múzeum Évkönyve* 4–5 (1973–1974) 117–166.
- SZABÓ 1976: Szabó J. Gy.: Árpád-kori telep és temetője Sarud határában III. A temető leírása és rendellenes temetések párhuzamai (Eine Siedlung und deren Friedhof aus der Árpádenzeit bei Sarud. III. Beschreibung des Friedhofes und Untersuchung der aussergewöhnlichen Beisetzungen – Поселение и могильник эпохи правления династии Арпадов в Шаруде. III. Описание могильник. Черты его сходства с известными в Венгрии погребениями с необычными труположениями). *Agria. Az Egri Múzeum Évkönyve* 14 (1976) 17–89.
- SZALONTAI 1992: Szalontai Cs.: Megjegyzések az Alföld IX. századi történetéhez II. (Szarvas-Kákapusztai késő avar temetője) (Anmerkungen zur Geschichte der Tiefebene im 9. Jahrhundert. II. [Das awarische Gräberfeld von Szarvas-Kákapusztai-Kettőshalom]). *A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve* 30–32 (1987–1989) 1992, 309–347.
- SZENTPÉTERI 1991: Szentpéteri J.: Késő avarkori lovas temetkezések Vörsön (Somogy megye) (Позднеаварские конные захоронения в Вёрше). In: Lőrinczy G. (szerk.): A népvándorlaskor fiatal kutatóinak szentesi találkozóján elhangzott előadások. Szentes, 1990. 09. 24–26. *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* 1984/85:2 (1991) 265–276.
- SZENTPÉTERI 2002: Szentpéteri, J. (Hrsg.): *Archäologische Denkmäler der Awarenzeit in Mitteleuropa I–II*. Varia Archaeologica Hungarica XIII/1–2. Budapest 2002.
- SZENTPÉTERI 2014: Szentpéteri J.: Kritikai megjegyzések az avar–magyar asszimiláció kérdésköréhez. In: *Tudomány és hagyományörzés*. Szerk.: Sudár B. – Szentpéteri J. – Petkes Zs. – Lezsák G. – Zsidai Zs. Budapest 2014, 43–53.
- SZŐKE 2011: Szőke, B. M.: Mosaburg/Zalavár und Pannonien in der Karolingerzeit. *Antaeus* 31–32 (2011) 9–52.
- SZŐKE 2014: Szőke B. M.: *A Karoling-kor a Kárpát-medencében. A Magyar Nemzeti Múzeum állandó kiállítása*. Budapest 2014.
- SZŐKE 2014a: Szőke, B. M.: *The Carolingian Age in the Carpathian Basin. Permanent Exhibition of the Hungarian National Museum*. Budapest 2014.
- TOČÍK 1963: Točík, A.: Pohrebisko a sídlisko z doby avarskej ríše v Prši (Gräberfeld und Siedlung aus der Zeit des Awarischen Reiches in Prša). *Slovenská archeológia* 11:1 (1963) 121–198.
- ТОМКА 1971: Tomka P.: A Győr-Téglavető-dűlői avar temető belső csoportjai (Die inneren Gruppen des awarenzeitlichen Gräberfeldes von Győr-Téglavető-dűlő). *Arrabona* 13 (1971) 55–97.
- TÖRÖK 1975: Török, Gy.: The Visznek Cemetery. In: *Avar Finds in the Hungarian National Museum (Cemeteries of the Avar Period [567–829] in Hungary I.)*. Ed.: Kovrig, I. Budapest 1975, 321–345.
- TÖRÖK 1982: Török, Gy.: Awaren- und landnahmezeitliches Gräberfeld in Visznek (Komitat Heves). *Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte* 2 (1982) 41–56.
- ZÁBOJNÍK 1995: Zábojník, J.: Soziale Problematik der Gräberfelder des nördlichen und nordwestlichen Randgebietes des Awarischen Kaganats (Sociálna problematika pohrebísk severného a severozápadného okrajového územia avarského kaganátu). *Slovenská archeológia* 43:2 (1995) 205–344.

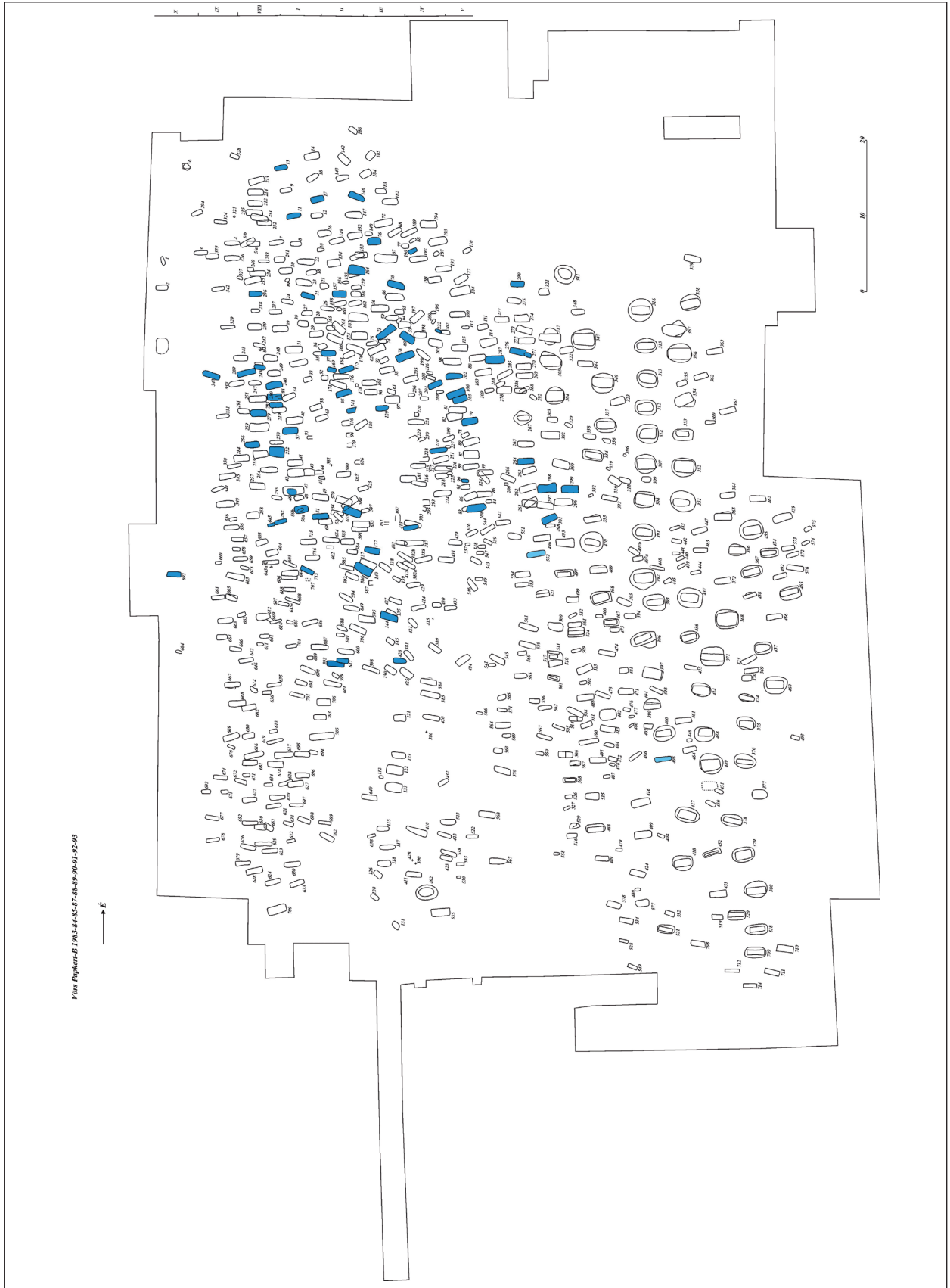
1. kép a. Késő avar kori és magyar honfoglaláskori temetők a Kárpát-medencében. 1: Késő avar kor; 2: Magyar honfoglalás kora; 3: Mindkét korszak (László 1988, 16, 4. kép nyomán). Lelőhelyek: 1: Balmazújváros-Hortobágy-Árku; 2: Gyöng-Vásártér; 3: Győr-Téglavető-dűlő; 4: Perse II. Bérc (Prša, SK); 5: Szarvas-Kákapusztá-Kettőshalmi-dűlő; 6: Visznek-Kecskehegy; 7: Vörs-Papkert B

Рис. 1 а. Могильники позднеаварского времени и эпохи обретения венграми родины в Карпатском бассейне. 1: Позднеаварское время; 2: Эпоха обретения венграми родины; 3: Оба периода (по: Лászló 1988, 16, 4. kép). Памятники: 1: Бальмазуйварош-Хортобадь-Аркуш; 2: Дьёнк-Вашартер; 3: Дьёр-Теглаветё-дюлё; 4: Прша/Перше II. Берц; 5: Сарваш-Какапустá-Кеттёшхальми-дюлё; 6: Виснек-Кечкехедь; 7: Вёрш-Панкерт Б

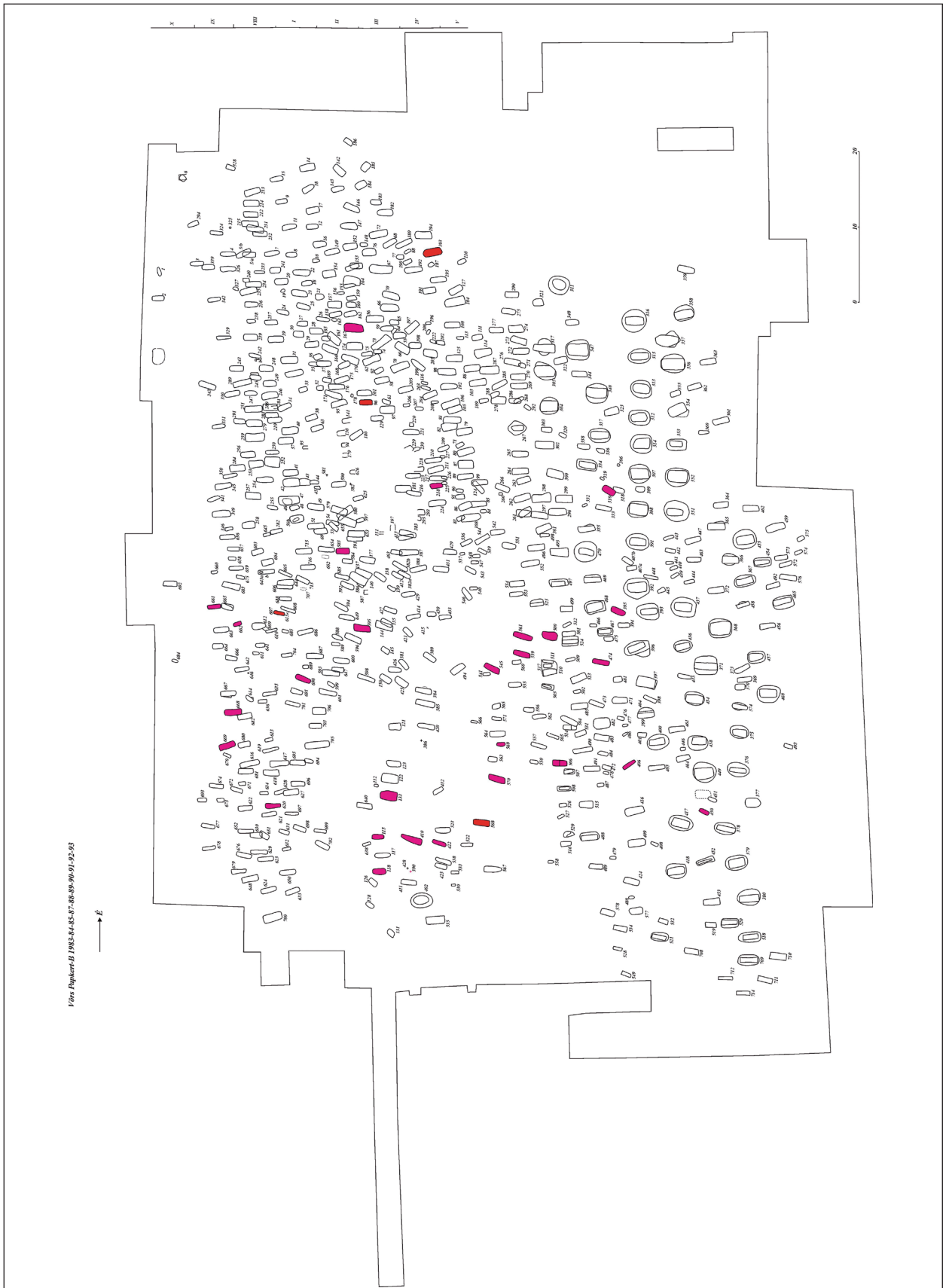
1. kép b. Vörs-Papkert B. A késő avar korszak sírjai

Рис. 1 б. Вёрш-Папкерт Б. Погребения позднеаварского времени

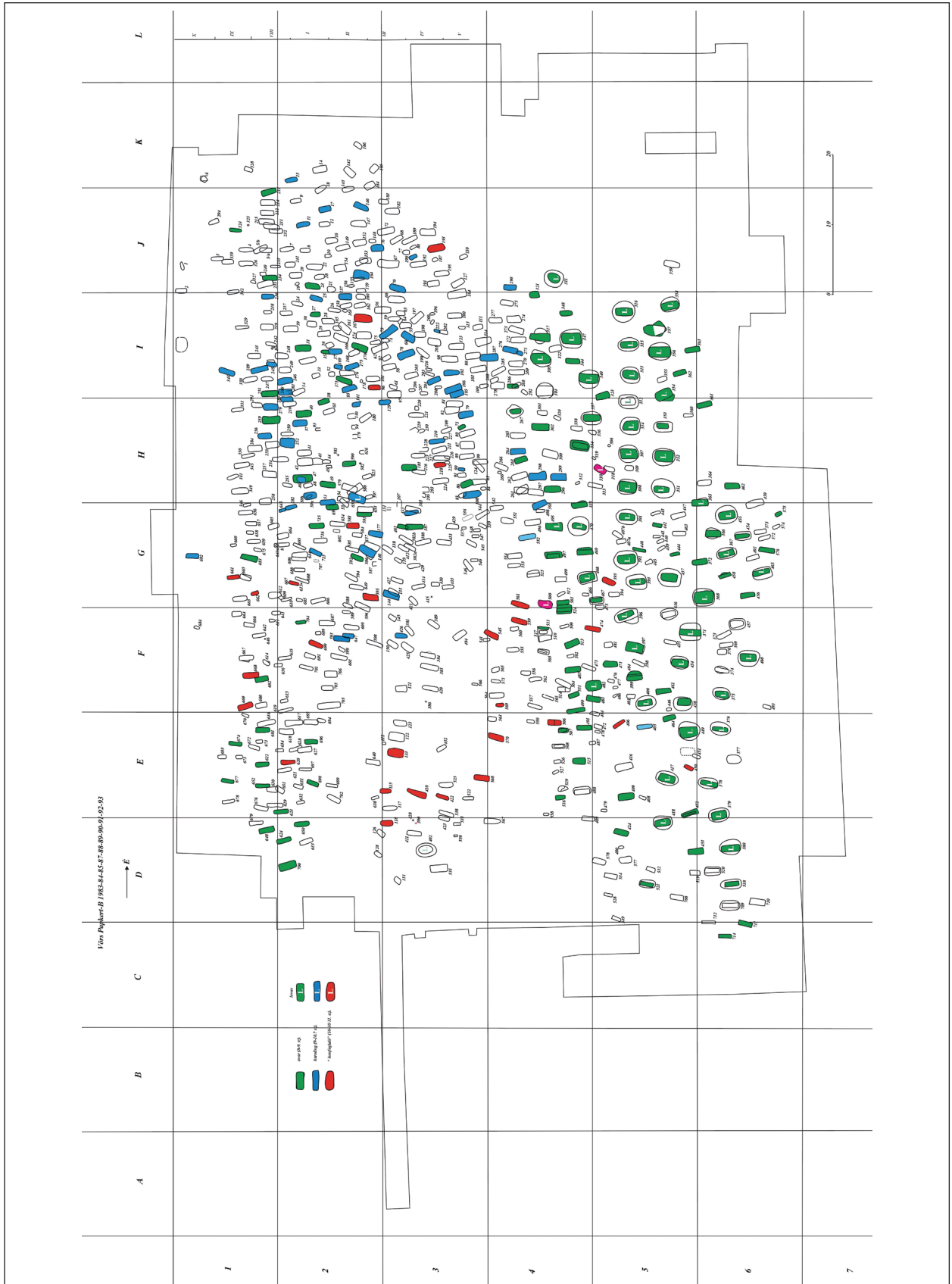

2. kép a. Vörs-Papkert B. A Karoling-kor sírjai
Рис. 2 а. Вёри-Панкерт Б. Погребения эпохи Каролингов

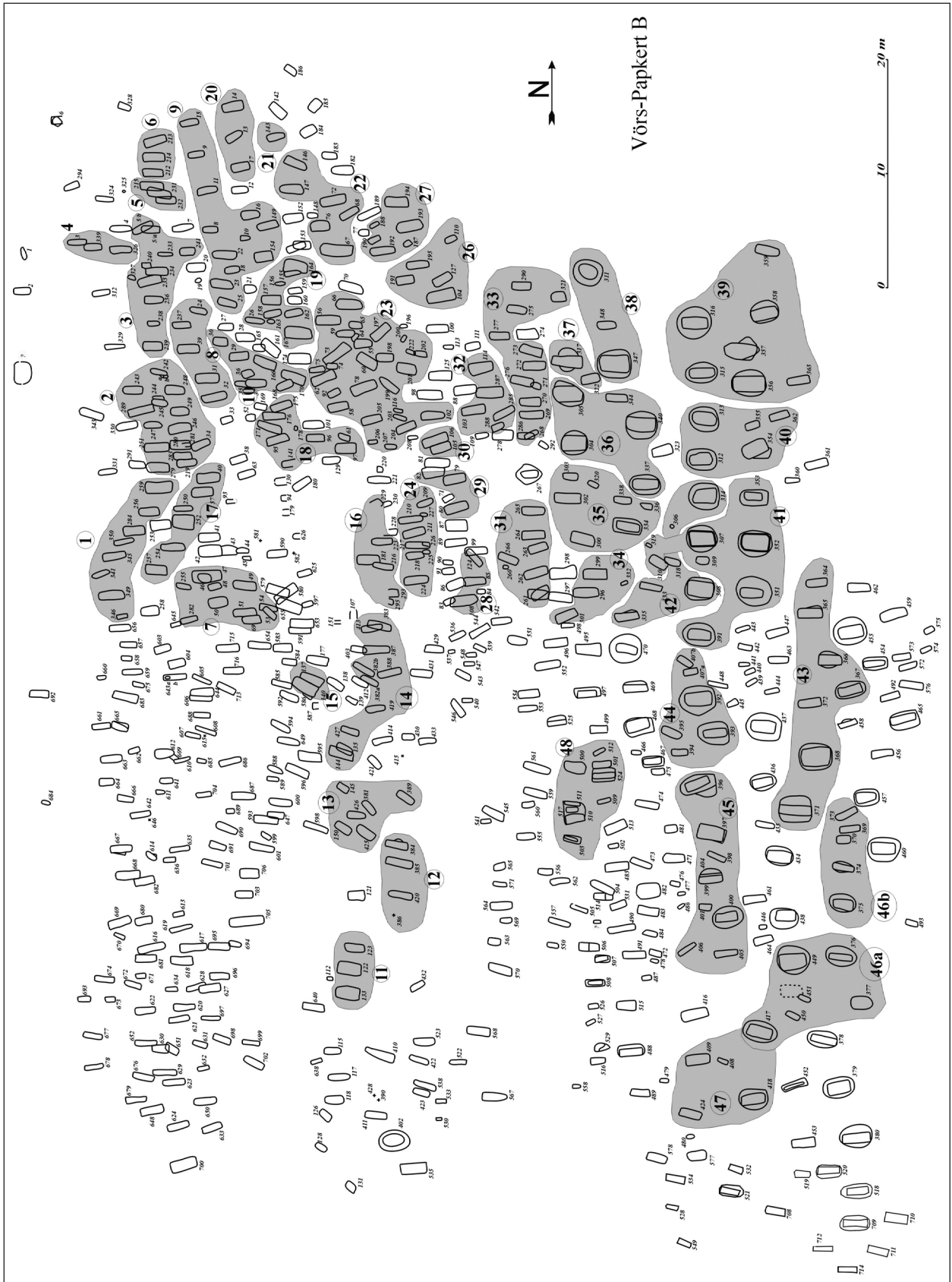
3

2. kép b. Vörs-Papkert B. A magyar honfoglaláskor sírjai
 Рис. 2 b. Вёрш-Папкерт Б. Погребения эпохи обретения венграмми родины

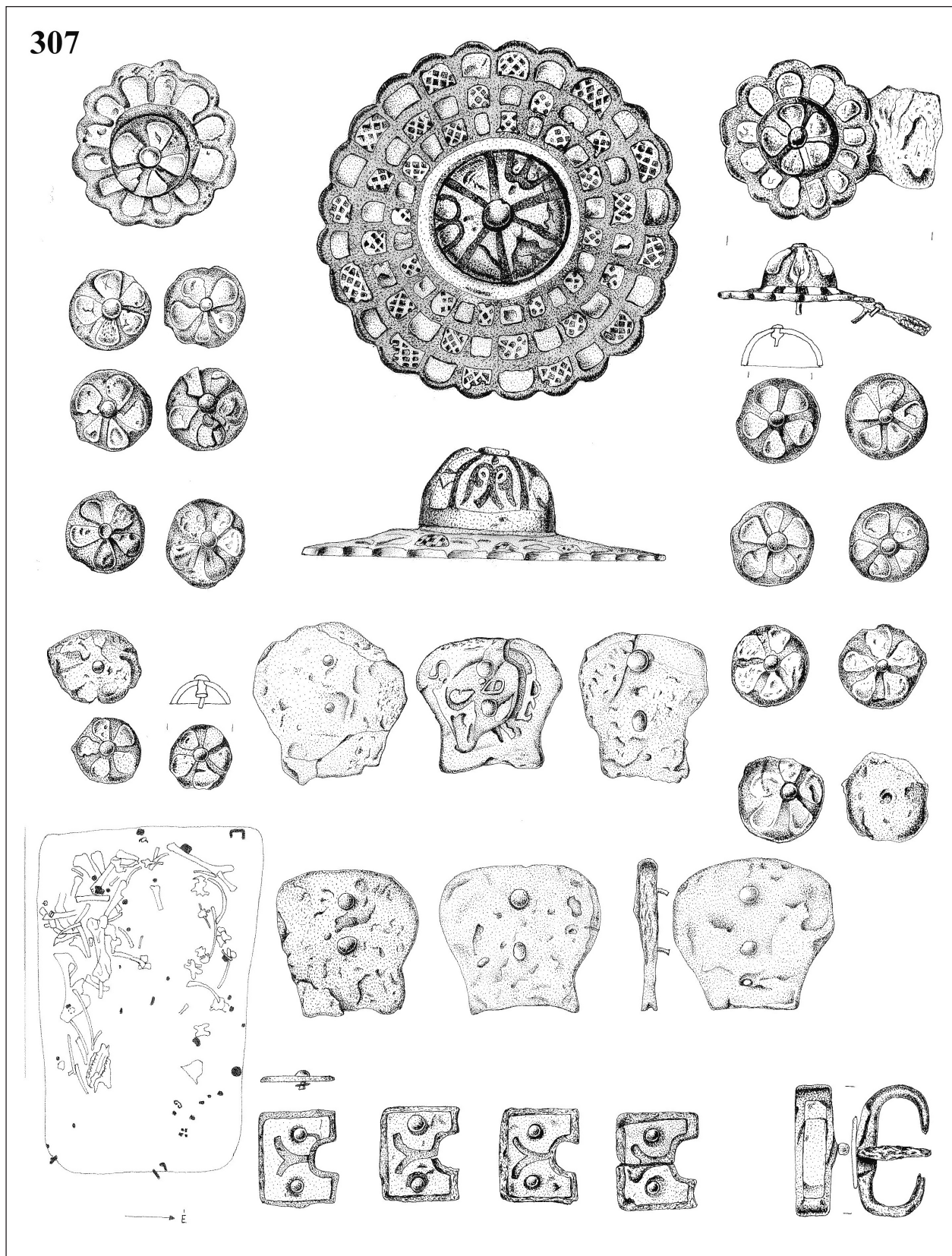
3. kép a. Vörs-Papkert B. Az összes korszak temetkezései
 Рис. 3 а. Вёри-Папкерт Б. Погребения всех периодов

3. kép b. Vörs-Papkert B. Lengyel Imre genetikai csoportjai (Költő-Szentpéteri-Bernert-Pap 2014a, Fig. 1)

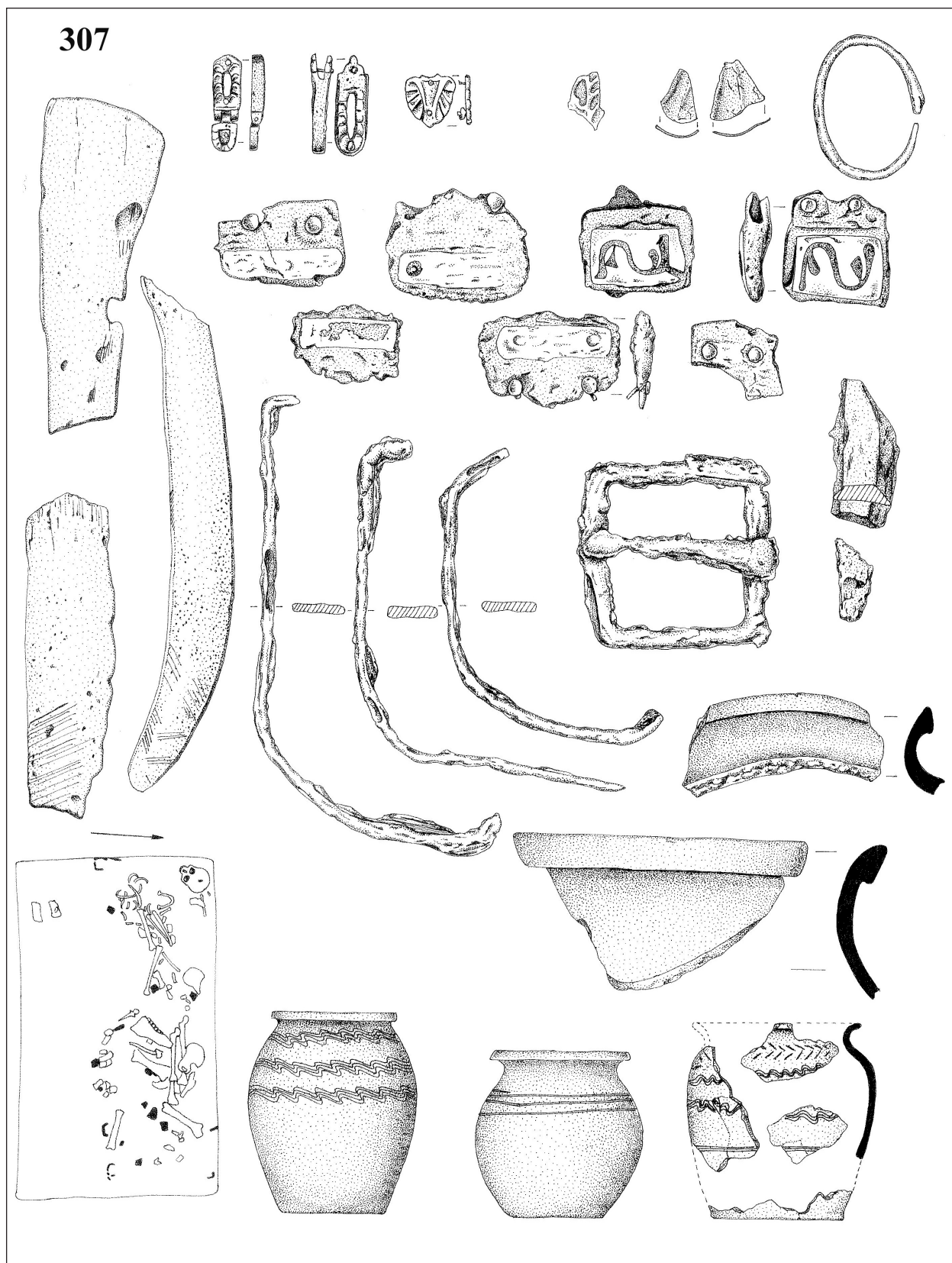
Рис. 3 б. Вёрш-Папкерт Б. Генетические группы по И. Лендьель (по: Költő-Szentpéteri-Bernert-Pap 2014a, Fig. 1)

307

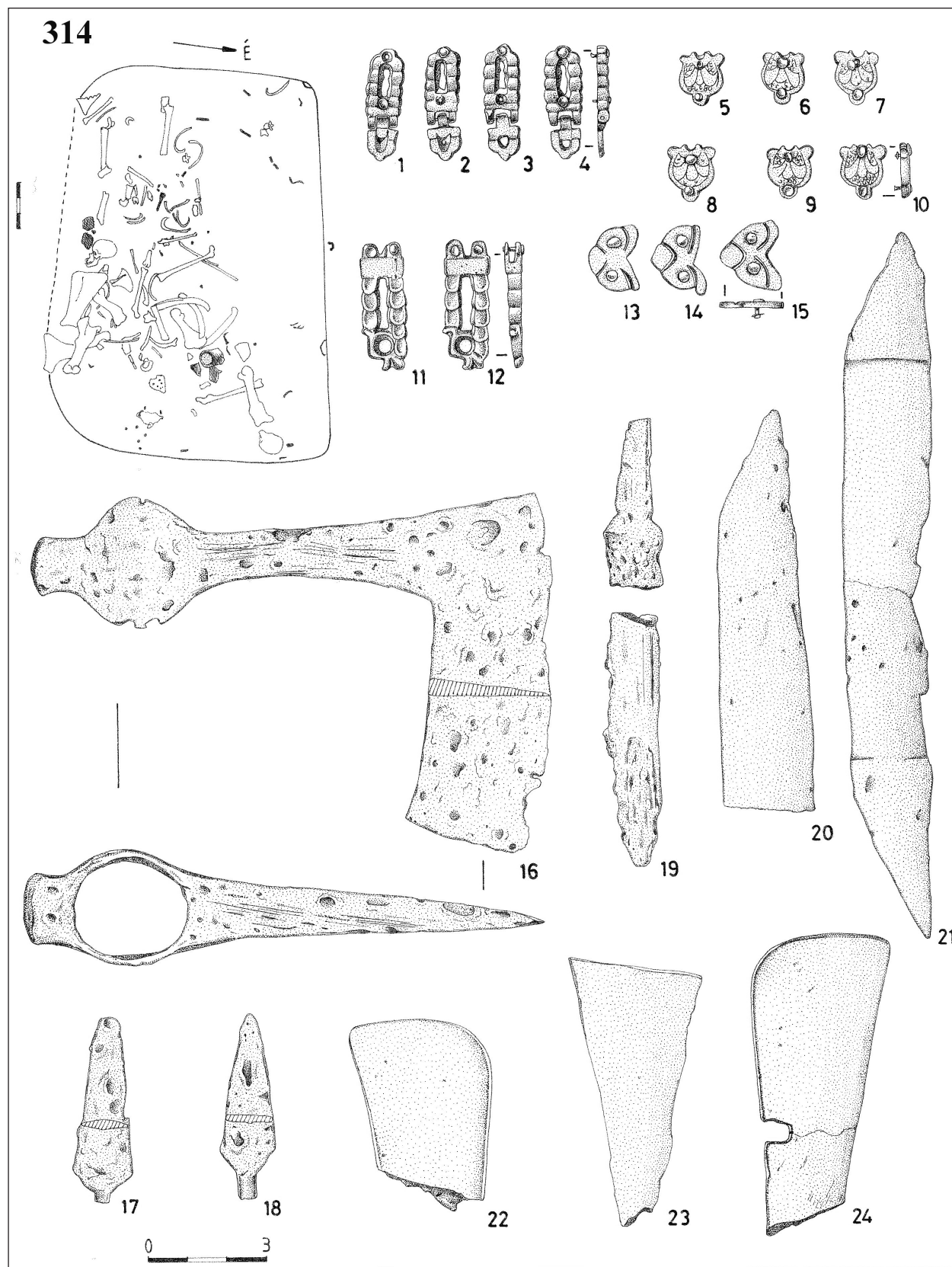
4. kép. Vörs-Papkert B, 307. sír (késő avar kor)

Рис. 4. П. 307 могильника Вёри-Папкерт Б (позднеаварское время)

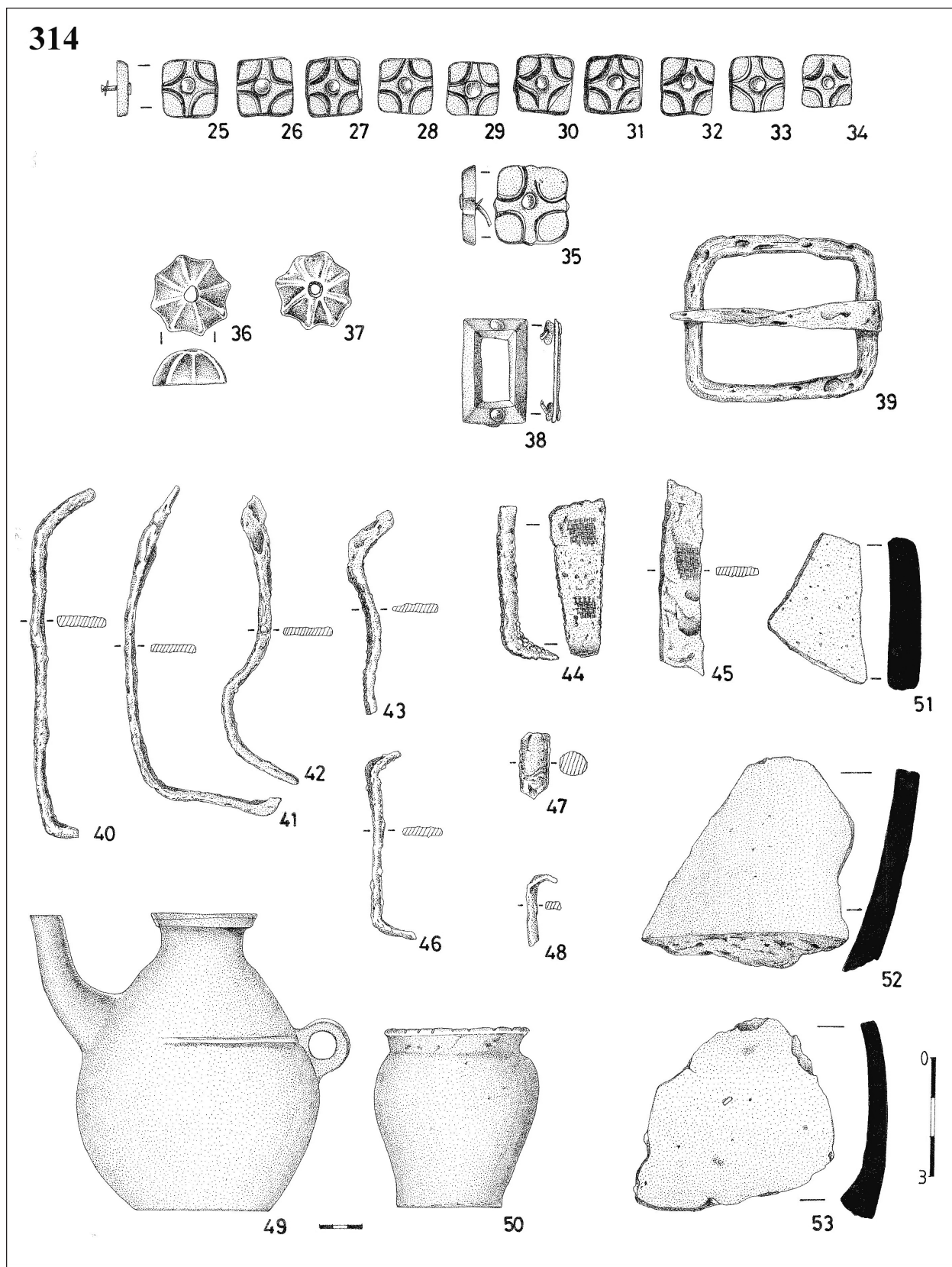
5. kép. Vörs-Papkert B, 307. sír (késő avar kor)

Рис. 5. П. 307 могильника Вёри-Папкерт Б (позднеаварское время)

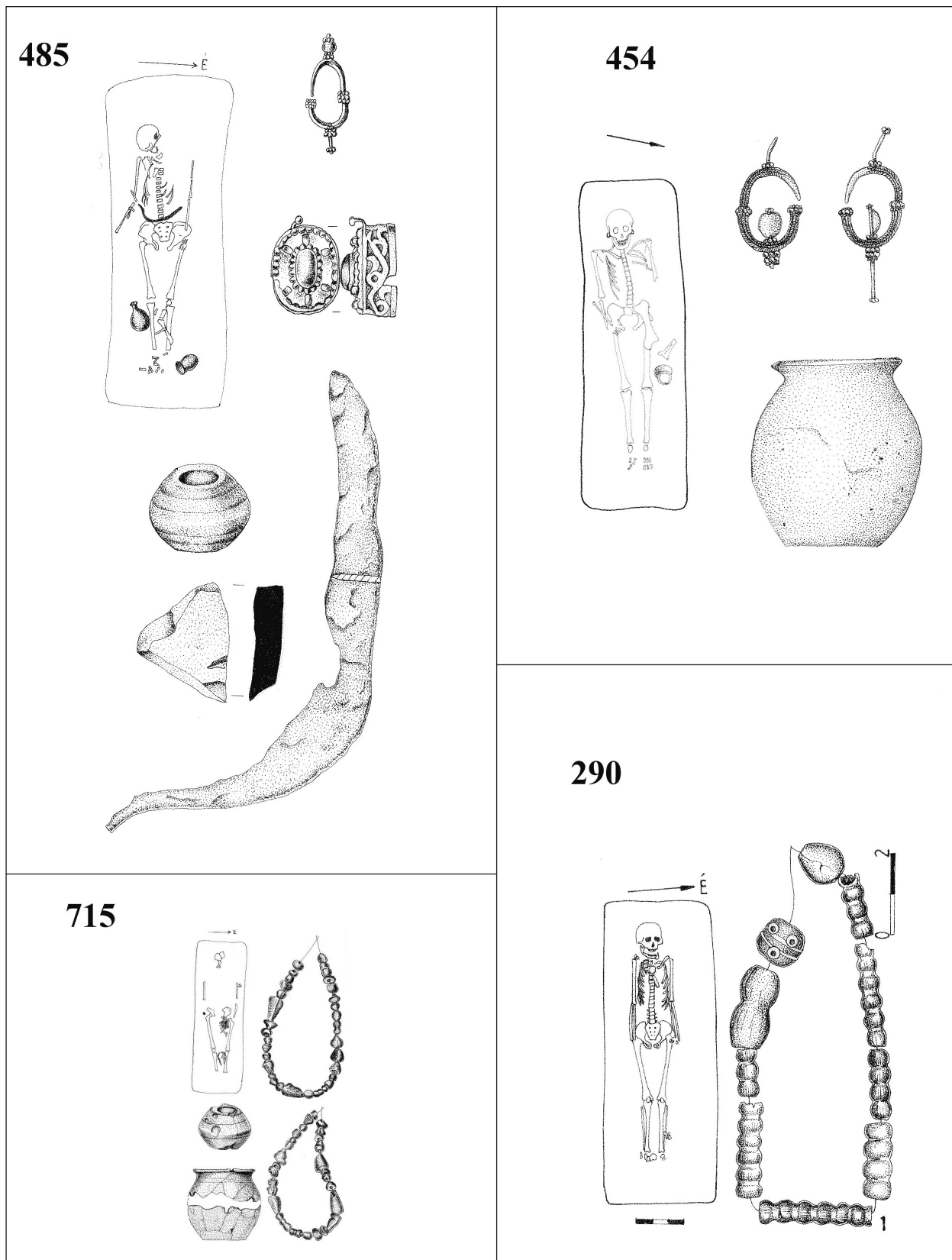
6. kép. Vörs-Papkert B, 314. sír (késő avar kor)

Рис. 6. П. 314 могильника Вёри-Панкерт Б (позднеаварское время)

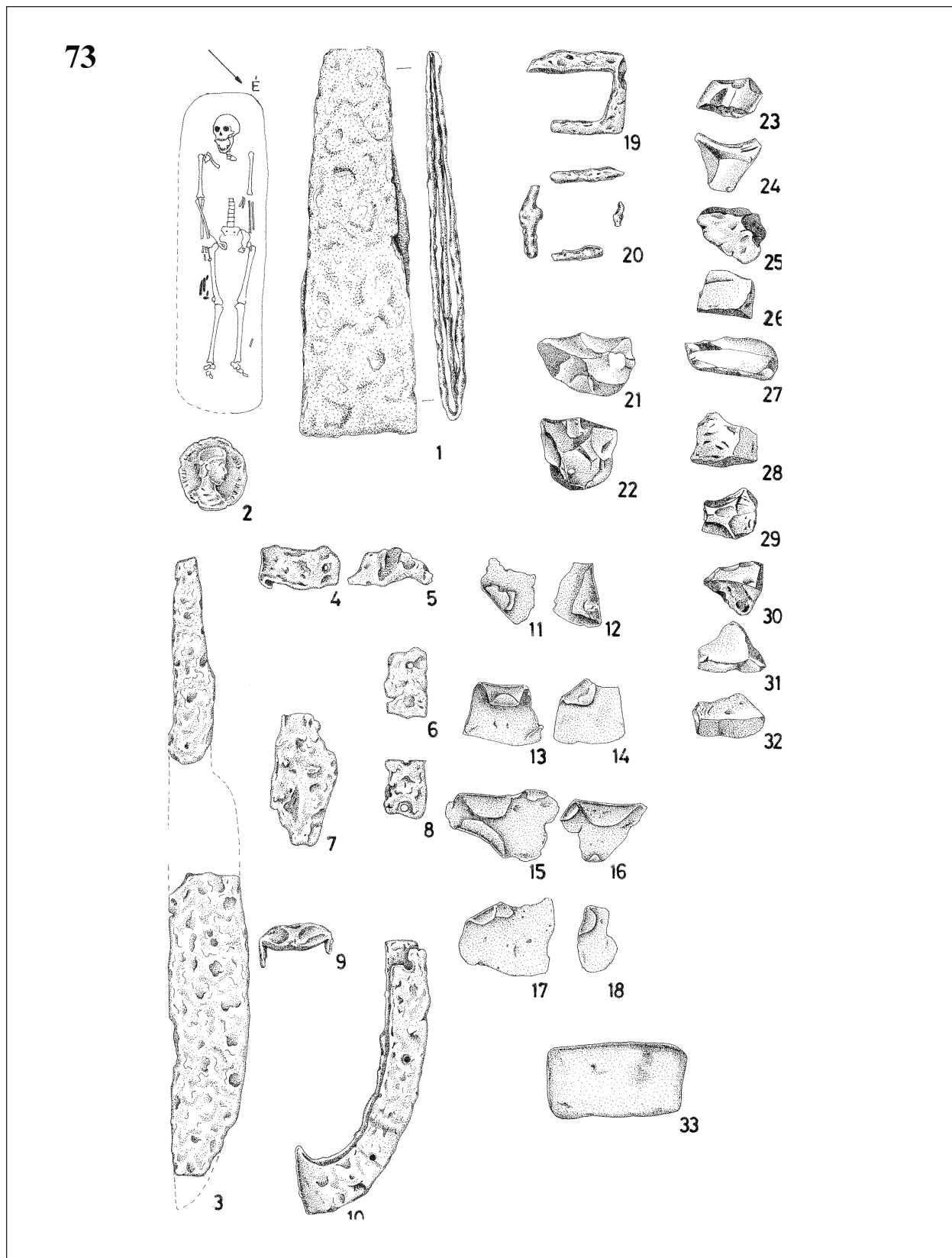
7. kép. Vörs-Papkert B, 314. sír (késő avar kor)

Рис. 7. П. 314 могильника Вёри-Папкерт Б (позднеаварское время)

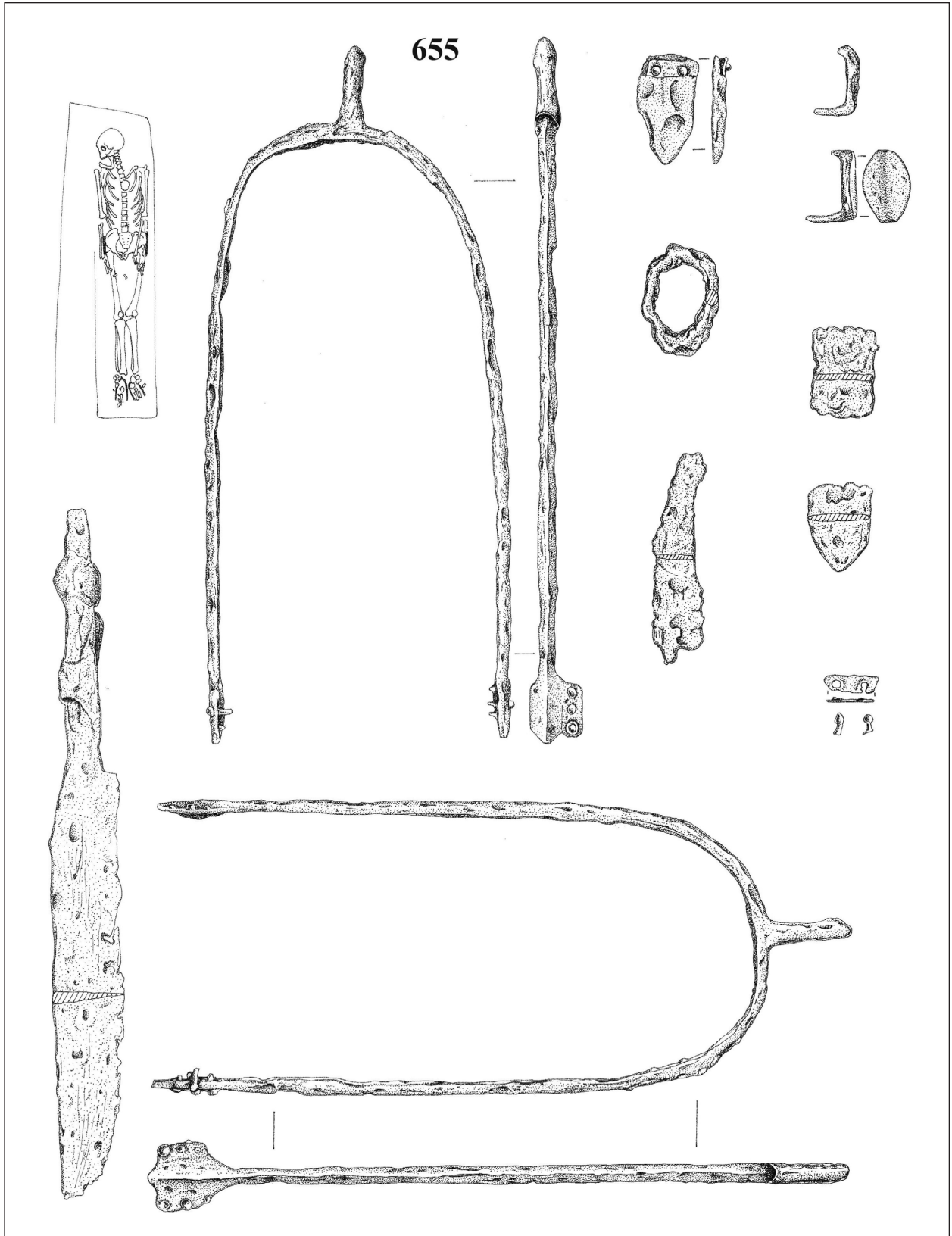
8. kép. Vöröspapkert B, 485. és 715. sír (késő avar kor), 290. és 454. sír (Karoling-kor)

Рис. 8. Погребения 485, 715 (позднеаварское время) и 290, 454 (эпоха Каролингов) могильника Вёрш-Панкерт Б

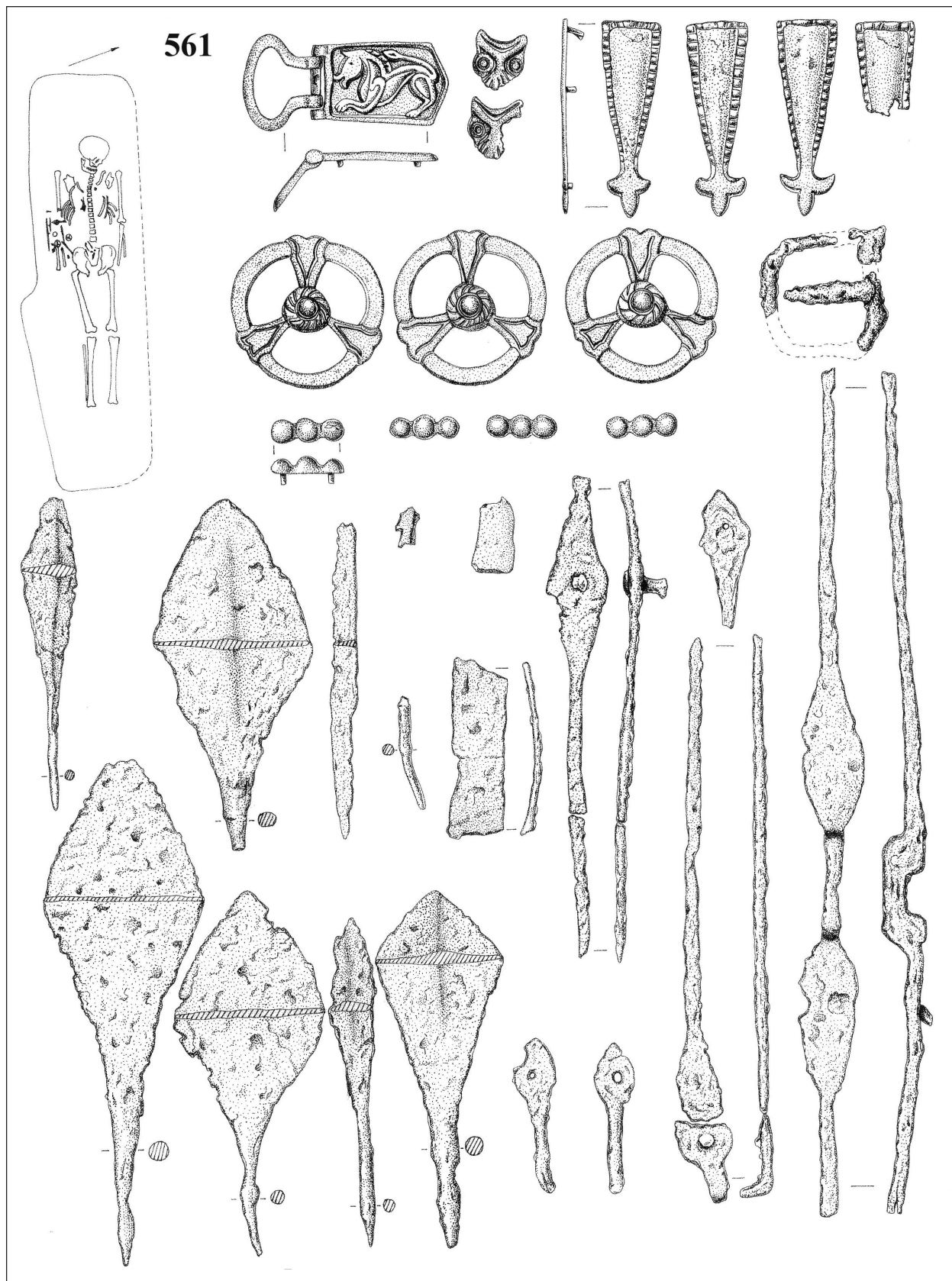
9. kép. Vörs-Papkert B, 73. sír (Karoling-kor)

Рис. 9. П. 73 могильника Вёрш-Папкерт Б (эпоха Каролингов)

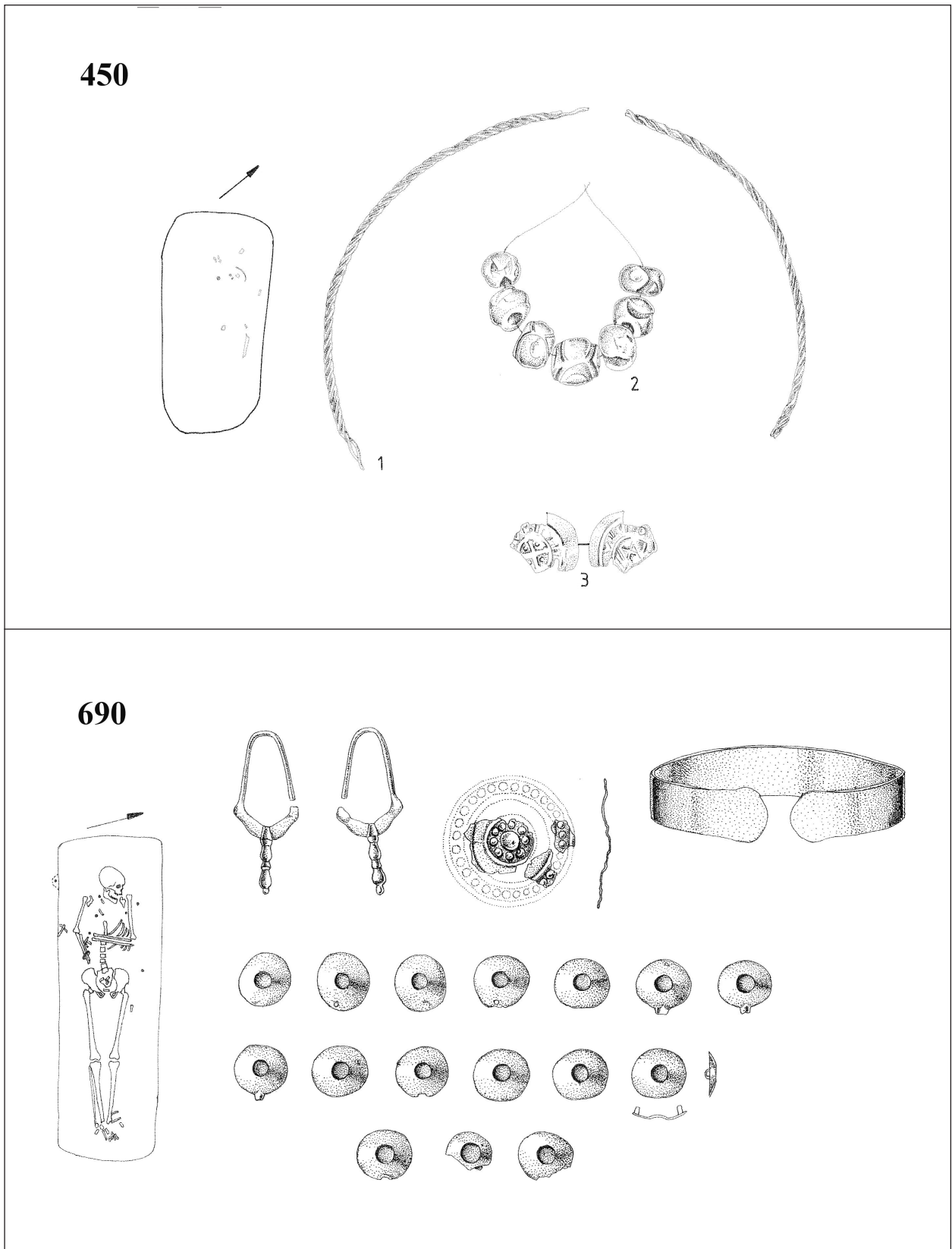
10. kép. Vörs-Papkert B, 655. sír (Karoling-kor)

Рис. 10. П. 655 могильника Вёрш-Папкерт Б (эпоха Каролингов)

11. kép. Vörs-Papkert B, 561. sír (magyar honfoglaláskor)

Рис. 11. П. 561 могильника Вёрш-Папкерт Б (эпоха обретения венграми родины)

12. kép. Vörs-Papkert B, 450. és 690. sír (magyar honfoglaláskor)
Рис. 12. П. 450 и 690 могильника Вёрш-Панкерт Б (эпоха обретения венграми родины)

a

b

c

13. kép a. Késő avar kori lovas férfi viseletének rekonstrukciója. Vörs-Papkert B, 307. sír nyomán (Nyári Zsolt rajza)

Рис. 13 а. Реконструкция костюма всадника позднеаварского времени по п. 307 могильника Вёрш-Папкерт Б (рисунок Жольта Няри)

13. kép b. Késő avar kori férfiviselet rekonstrukciója. Vörs-Papkert B, 314. sír nyomán (Nyári Zsolt rajza)

Рис. 13 б. Реконструкция костюма мужчины позднеаварского времени по п. 314 могильника Вёрш-Папкерт Б (рисунок Жольта Няри)

13. kép c. Késő avar kori női viselet rekonstrukciója. Vörs-Papkert B, 485. és 715. sír nyomán (Nyári Zsolt rajza)

Рис. 13 с. Реконструкция костюма женщины позднеаварского времени по п. 485 и 715 могильника Вёрш-Папкерт Б (рисунок Жольта Няри)

14. kép a. Karoling-kori férfiviselet rekonstrukciója. Vörs-Papkert B, 73. sír nyomán (Nyári Zsolt rajza)

Рис. 14 а. Реконструкция костюма мужчины эпохи Каролингов по п. 73 могильника Вёрш-Папкерт Б (рисунок Жольта Няри)

14. kép b. Karoling-kori női viselet rekonstrukciója. Vörs-Papkert B, 290. és 454. sír nyomán (Nyári Zsolt rajza)

Рис. 14 б. Реконструкция костюма женщины эпохи Каролингов по п. 290 и 454 могильника Вёрш-Папкерт Б (рисунок Жольта Няри)

14. kép c. Karoling-kori férfiviselet rekonstrukciója. Vörs-Papkert B, 655. sír nyomán (Nyári Zsolt rajza)

Рис. 14 с. Реконструкция костюма мужчины эпохи Каролингов по п. 655 могильника Вёрш-Папкерт Б (рисунок Жольта Няри)

14. kép d. Magyar honfoglalás kori férfiviselet rekonstrukciója. Vörs-Papkert B, 561. sír nyomán (Nyári Zsolt rajza)

Рис. 14 д. Реконструкция костюма мужчины эпохи обретения венграми родины по п. 561 могильника Вёрш-Папкерт Б (рисунок Жольта Няри)

14. kép e. Magyar honfoglalás kori női viselet rekonstrukciója. Vörs-Papkert B, 450. és 690. sír nyomán (Nyári Zsolt rajza)

Рис. 14 е. Реконструкция костюма женщины эпохи обретения венграми родины по п. 450 и 690 могильника Вёрш-Папкерт Б (рисунок Жольта Няри)